

1.04 Strokovni članek

UDK 908:27-774(497.434Ribnica)"1822"

Prejeto: 20. 6. 2018

Blaž Otrin

mag., arhivski svetovalec, Nadškofijski arhiv Ljubljana, Krekov trg 1, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: blaz.otrin@rkcs.si

Topografsko-zgodovinski opis župnije Ribnica, vikariata Sodražica in lokalije Dolenja vas pri Ribnici iz leta 1822

IZVLEČEK

V letih 1821–1823 je na pobudo ljubljanskega škofa Avgüstina Gruberja na podlagi navodil, ki jih je podal škofijski konzistorij, nastala serija topografsko-zgodovinskih opisov župnij. Leta 1822 so tako nastali opisi župnije Ribnica, vikariata Sodražica in lokalije Dolenja vas pri Ribnici, ki so v prevodu predstavljeni v tem sestavku. Iz njih so razvidni gospodarski in verski utrip krajev, nastanek šolstva, zapisi izročil o izstopajočih dogodkih, gradnjah cerkva itd. Zelo ostre, a hkrati zabavne so ocene značaja in nravi tamkajšnjih prebivalcev. Opisi so po obsegu in kakovosti različni, a so pravi biseri lokalne zgodovine, saj poročajo tudi o dogodkih, ki niso omenjeni nikjer drugje.

KLJUČNE BESEDE

Sodražica, Dolenja vas pri Ribnici, Ribnica, Nova Štifta, Gora pri Sodražici, zgodovina župnij

ABSTRACT

*TOPOGRAPHICAL AND HISTORICAL DESCRIPTION OF THE PARISH OF RIBNICA,
THE VICARLATE OF SODRAŽICA AND THE LOCAL CHAPLAINCY
OF DOLENJA VAS PRI RIBNICI (1822)*

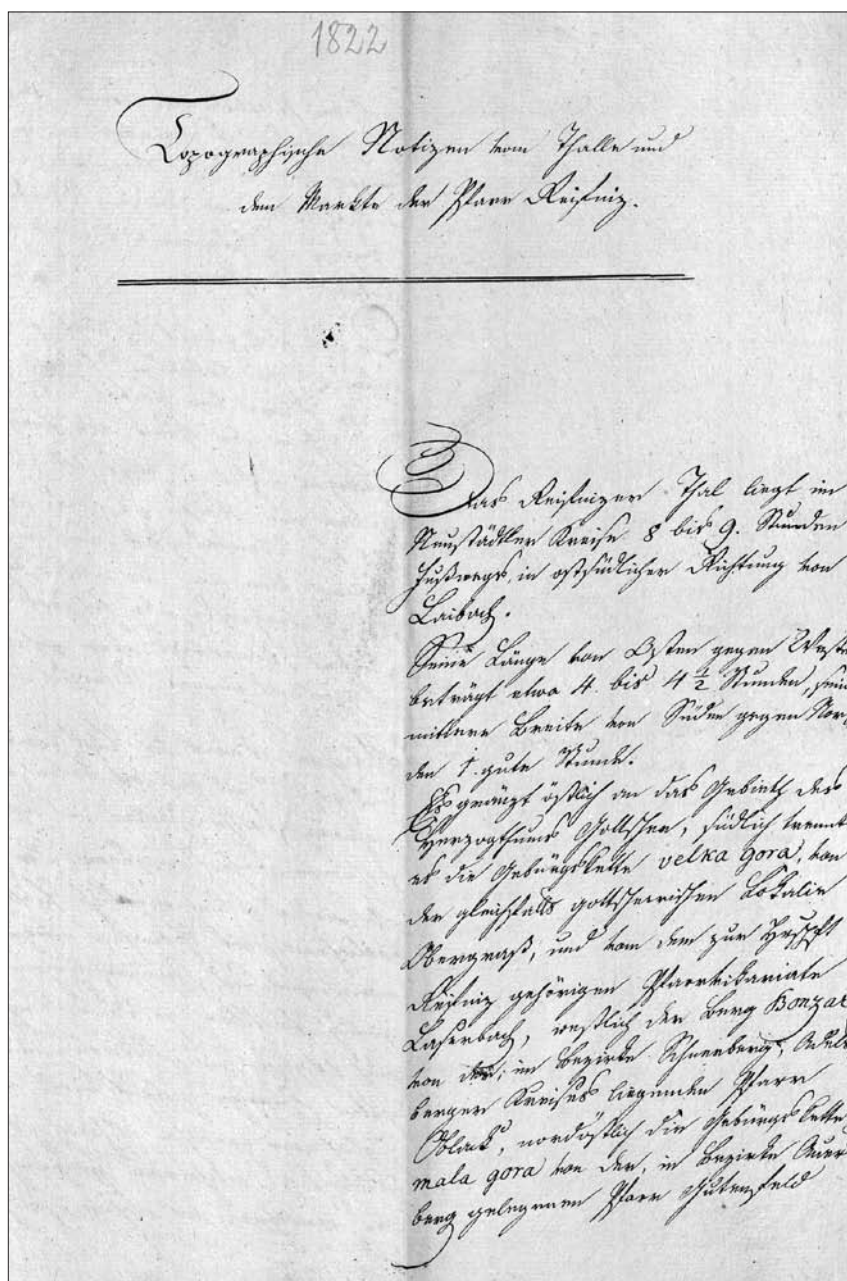
In the period of 1821–1823, a series of topographical and historical descriptions of parishes was produced on the initiative of the Bishop of Ljubljana Avgustin Gruber and following the instructions set by the diocesan consistory. The descriptions of the parish of Ribnica, the vicariate of Sodražica, and the local chaplaincy of Dolenja vas pri Ribnici, which are presented here in translation, were compiled in 1822. They provide an account of local economic and religious life, the beginning of education, as well as records concerning extraordinary events, church construction, and so forth. Character portrayals of the local population are at once harsh and amusing. Although varying in quality and scope, the descriptions are true gems of local history, as they also report on events that cannot be found anywhere else.

KEY WORDS

Sodražica, Dolenja vas pri Ribnici, Ribnica, Nova Štifta, Gora pri Sodražici, history of parishes

V letih 1821–1823 je na pobudo ljubljanskega škofa Avgušтина Janeza Jožefa Gruberja nastala serija topografsko-zgodovinskih opisov župnij. Škof Gruber je s podatki in opisi želel priti do zgodovinskega opisa škofije, ki bi pripomogel k poznavanju zgodovine dežele in bil v slavo škofiji.¹ Žal svoje namere ni utegnil dokončati oz. je bila le delno izvršena, saj je bil leta 1823 imenovan za knezonadškofa v Salzburgu, kamor je iz Ljubljane odšel v prvih dneh leta 1824.²

Gruber je v letih 1821–1823 vizitiral dvanajst od skupno devetnajstih dekanij, kolikor jih je bilo tedaj v ljubljanski škofiji. Do danes se je ohranilo 74 opisov dušnopastirskih postojank, vseh postojank skupaj pa je bilo tedaj v ljubljanski škofiji 250. Opisi so po obsegu in kakovosti različni, mnogi izmed njih pa so pravi biseri za lokalno zgodovino, saj poročajo o podatkih, ki niso navedeni nikjer drugje oz. so zelo slikoviti in zanimivi. Opisi so tudi prvi poizkus celostnega opisa zgodovine župnij in jih lahko uvrstimo v čas začetne-

Prva stran Topografskih zapisov o dolini in trgu župnije Ribnica (NŠAL 10, Ribnica, 1822).

¹ NŠAL 4, šk. 101, f. 28/38, št. 580, 4. 5. 1821.

² Dolinar, *Ljubljanski škofje*, str. 270, 271.

ga vala historizma, ki je v središče zgodovinskih raziskav postavil kritiko pisnih virov, to pa je postopoma pripeljalo do sistematičnega zbiranja in vrednotenja arhivskega gradiva. V dopisu duhovnikom iz leta 1821 je ordinariat izrecno navedel, naj črpajo iz župnijskih spisov in le iz verodostojnega izročila ter naj popišejo vse zgodovinske napise na spomenikih.³

Opisi so nastali na podlagi opornih točk oz. vprašalnika, ki ga je škofijski konzistorij poslal dekanom in je vseboval sledeče točke:

1) Kraj, temperatura, rodovitnost tal, starost in ime kraja: število hiš in prebivalcev, njihova glavna gospodarska panoga (*Hauptnahrungsbranche*), odličnost njihovega značaja. Ali je reformacija tam pustila sledi? Kdaj je bila dosežena vrnitev h katoliški veri? Ali obstaja kak ubožni zavod? Ali je tam kak gospodski grad, ki se lahko ponaša s starostjo in znamenitostmi?

2) Župnija in župnijska cerkev. Sledovi obstoja iz najstarejših listin. Kateri škofiji je prej pripadala? Kakovost cerkve in njena lega, patrocinij in patronat. Ali je v fari in cerkvi kdaj gorelo, je trpela zaradi protestantizma, turških vpadov ali česa podobnega? Ali so v cerkvi in župniji prisotne antikvitete, pomembne listine in predvsem avtentične relikvije? Kako daleč segajo najstarejši protokoli? Vrstni red gospodov župnikov, kolikor daleč dopuščajo podatki, in opazke o njihovih najodličnejših zaslugah. Ali so prisotne grobnice, pomembne za zgodovino, napisi in podobno? Podružnične vasi in podružnične cerkve in kaj znamenitega prihaja od tam?

3) Šola. Od kdaj? Ali so sledovi kake šole iz starih časov? Njeno stanje.⁴

22. aprila 1822 je škofijski konzistorij dekanom v Vačah, Smartnem pri Litiji, Ribnici in Kočevju naznanil, da bosta birma in vizitacija tisto leto v njihovi dekaniji, točne datume pa jim je sporočil 5. avgusta.⁵ Konec avgusta in v začetku septembra 1822 je škof vizitiral dekanijo Ribnica, ki je bila takrat zelo obsežna in je pokrivala tudi velik del Suhe krajine. K dekaniji je spadalo enajst dušnopastirskih postojank: župniji Ribnica in Dobropolje, vikariati Sodražica, Loški Potok, Ambrus, Struge, Velike Lašče in Hinje ter lokalije Dolenja vas pri Ribnici, Sv. Gregor in Rob. Ob vizitaciji so duhovniki oddali tudi opise župnij. Za dekanijo Ribnica so ohranjeni vsi, razen lokalije Rob. Kaj je vzrok temu manku, ni znano; morda lokalni duhovnik opisa preprosto ni sestavil ali pa se je kasneje izgubil. Navodila je ribniški dekan verjetno prejel že aprila, tako da so imeli duhovniki nekaj mesecev časa za pisanje. Iz opisov je razvidno, da je prvo besedilo sestavil dekan v Ribnici, ostali pa so mu sledili.

V tem sestavku bomo predstavili tri dušnopastirske postojanke, in sicer župnijo Ribnica, vikariat Sodražica in lokalijo Dolenja vas pri Ribnici, ki so bile pred preureditvijo župnij del prazupnije Ribnica in se tudi najbolj pokrivajo s krajevno opredelitvijo Ribniško.

Omenjeni opisi se po kakovosti razlikujejo, saj opis Dolenje vasi v izvorniku obsega le tri, Ribnica enajst, Sodražica pa kar petnajst strani, priložen pa je celo lično izdelan zemljevid vikariata z vrisanimi mejami ter skicami cerkva, gradov in vasi. Iz opisov so razvidni gospodarski in verski utrip krajev, nastanek šolstva, velika revščina, ki se je zrcalila v skromni prehrani, katere glavna oz. skoraj edina sestavina je bil krompir, ter izročila o izstopajočih dogodkih in gradnji cerkva. Zelo ostre, a hkrati zabavne so ocene značaja in nravi tamkajšnjih prebivalcev, kar pa ne čudi, saj je šlo za čas, ko je v Cerkvi prevladoval moralni rigorizem. Opis vikariata Sodražica je bil osnova za pisanje kronike, ki so jo od takrat naprej pisali v Sodražici.

Pisci vseh treh besedil so bili takratni predstojniki dušnopastirskih postojank. Župnijo Ribnica je opisal dekan Valentin Prešeren (1779–1833), stric Franceta Prešerna, ki je v Ribnici služboval med letoma 1819 in 1833; opis Sodražice je prispeval vikar Matevž Kavčič (1783–1850), ki je v Sodražico prišel šele oktobra 1821, a se je v kratkem času očitno zadosti vživel v okolje, da je lahko napisal imeniten opis. Kavčič sicer ni podpisan, a je iz rokopisa nedvoumno, da gre za njegovo roko. Dolenjo vas je opisal lokalni kaplan Martin Kagnus (1779–1836), ki je tam deloval med letoma 1817 in 1836.⁶

Izvorno besedilo je napisano v nemščini, deli besedila pa v latinščini, a le, ko je šlo za prepis napisov oz. dokumentov. Spodaj objavljeno besedilo je prevod iz nemščine, latinščina je ohranjena, ker gre za prepis dokumentov, prevod pa je v opombi.⁷ Besede v oglatem oklepaju so prepis originalnega besedila, bralcu pa bodo v pomoč pri razumevanju teksta, saj gre ponekod za zelo redko oz. specifično uporabljene izraze. V oglatem oklepaju so tudi originalni priimki, ko se prvič pojavijo v tekstu. Originalni teksti so v fondu NŠAL 10, Škofijski arhiv Ljubljana, župnije, pod gesli: Ribnica, Sodražica in Dolenja vas pri Ribnici za leto 1822.

Topografski zapisi o dolini in trgu župnije Ribnica

Ribniška dolina leži v novomeškem okrožju, osem do devet ur hoda od Ljubljane proti jugovzhodu. Njena dolžina od vzhoda proti zahodu znaša okoli štiri do štiri

³ Več o kontekstu nastanka in opisih gl. Otrin, Prizadevanje, str. 95–110.

⁴ NŠAL 4, šk. 101, f. 28/38, št. 580, 4. 5. 1821.

⁵ NŠAL 4, protokol škofijske pisarne 1819–22, 22. 4. 1822, št. 441, 5. 8. 1822, št. 761.

⁶ NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn, Dolenja vas pri Ribnici, Ribnica, Sodražica.

⁷ Za prevode iz latinščine se zahvaljujem sodelavki Julijani Visočnik.

ri ure in pol hoda, njena povprečna širina od juga proti severu pa je dobra ura hoda. Na vzhodu meji na območje vojvodine Kočevske, gorska veriga Velika gora jo južno loči od kočevske lokalije Gornja Trava in od gospostvu Ribnica pripadajočega župnijskega vikariata Loški Potok, zahodno jo hrib Boncar [Berg Bonzar]⁸ loči od župnije Bloke, ki leži v okraju Snežnik, v okrožju Postojna, severovzhodno jo gorska veriga Mala gora loči od župnije Dobropolje, ki leži v okraju Turjak, in župnijskega vikariata Struge ali od tako imenovane Sube krajine, in končno jo proti severu hriba Žrnovec [Shernouz] in Šoba [Shoba] ločita od lokalije sv. Gregor, ki pripada okraju Ribnica in glavni občini Lašče.

Ker dolina leži razmeroma visoko, je klima precej hladnejša, tako da tu plodovi zrastejo štirinajst do dvajset dni kasneje kot ob bregovih reke Krke. Tu ni vinogradov in ajde, po pšenici lahko na strnišču pridelajo le ozimni ječmen ali kvečjemu rž, vendar uspeh ni zagotovljen.

Sicer je zrak suh in zdrav, tla so razmeroma rodovitna, z izjemo nekaterih močvirij in skalne okolice. Veliko je svežih izvirov in potokov, bogatih z ribami, ki se vsi ponovno izgubijo v podzemlje. Vseskozi dobro uspevata pšenica in koruza [Kukurutz]. Tod odlično uspeva krompir, ki je glavna prehrana prebivalcev in ga zelo pogosto gojijo, saj prinaša raznovrstne okusne plodove.

Ime kraja Ribnica [Reifniz] v deželni jeziku [Ribenza] prihaja od z ribami bogatega potoka z istim imenom, ki izvira pol ure stran od trga in se po dveh urah toka pri Dolenji vasi pogrezne v zemljo.

Grad gospostva Ortnek in propadajoča razvalina gradu Breg, ki je združena z gospostvom Ribnica, dajeta dolini z dolgim odprtim pogledom na kočevsko mejo romantično podobo.

Cerkev in grad v Ribnici, detajl z zemljevida vikariata Sodražica za leto 1822 (NŠAL 10, Sodražica, 1822).

⁸ V zapisu je navedeno [Berg Bonzar]. Danes je Boncar zaselek na pobočju gore Drnik, ki predstavlja tudi zahodno mejo župnije.

Prebivalci doline (približno 8.000) živijo v trgu Ribnica in v 39 vaseh, ki pripadajo deloma župniji Ribnica, deloma pa župnijskemu vikariatu Sodražica in lokaliji Dolenja vas, ki sta se izločila iz Ribnice. Vsi so Slovani in se od ostalih Kranjcev razlikujejo tako po čisti govorici ter po oblačilih, načinu življenja in navadah.

O njihovem značaju v glavnem ne morem reči nič dobrega, čeprav je veliko poštenih in miroljubnih prebivalcev. Izstopajoče poteze njihovega značaja so lakomiselnost, hinavščina, preklinjanje, prepirljivost, nagnjenost k goljufiji in poželjivost. Nasprotno od tega posedujejo veliko spretnosti in delavnosti ter jim ne moremo odreči talentov in bistroumnosti.

Pridelki od zemlje ne zadoščajo za številno prebivalstvo, zato se kmetje poleg poljedelstva ukvarjajo še z nadomestno obrtjo, pri čemer prednjači izdelovanje lesenih rešet in reta, sledi pa lončarstvo.

Domnevamo, da izdelovalci suhe robe [Reutermacher], ki jih najdemo v vikariatu Sodražica in v velikem delu župnije Ribnica ter s svojo robo krošnjarijo po vsej Hrvaški, Slavoniji, spodnji Madžarski, Stajerski, Koroški, Salzburški, Tirolski, Furlaniji, Istri in Dalmaciji, domov prinesejo denar in denarno vrednost v višini najmanj 10.000.

Nič manj v dolino ne pride od lončarstva, s katerim se ukvarja več kot 200 ljudi, v glavnem iz Dolenje vasi, in prinese od 6 do 8.000 goldinarjev CM.⁹ Največ izdelajo črne posode [schwarzes Erdgeschirr] z domačim vretenom, dokončajo jo z različnimi stroji, nato pa jo delno s konji [Saminpferden] in delno z vozovi dobavljajo na Hrvaško, v Istro, Trst in Furlanijo.

Poleg tega številni Ribničani prodajajo moko in živila v Trst.

Preden se je v trgu Ribnica razcvetela suha roba, so številni navadni ljudje na Hrvaško in Štajersko prodajali ovčje kože, tudi Ribničani so polhove kože predelovali v tako imenovane poljske plošče [Billichtaferln], ki so jih kot najljubšo kosmato podvolako [Rauchfutter] prodajali predvsem na Nizozemsko in v cesarstvo, vendar je kot žrtev mode njihova vrednost močno padla.

Religija je tu tako kot povsod po Kranjskem katoliška; ni mogoče najti niti najmanjše sledi, da bi tu bila nekoč sprejeta reformacija, kar tudi ni prav verjetno, ker bi se sicer verjetno ohranilo kako izročilo, kot recimo v sosednjih gospostvih Ortnek in Turjak, kjer lahko še dandanes vidimo luteranske kapele.

Večina Ribničanov, z izjemo nekaterih, ki dajatve plačujejo župniji Ribnica in gospostvu Ortnek, je podložnikov gospostva Ribnica, ki ima sedež v trgu Ribnica. Gospostvo je nekoč pripadalo grofom Kobenzlom, od leta 1810 pa po nakupu od prejšnjih lastnikov pripada gospodu Antonu Rudežu [Rudesch].

Trg Ribnica ima 150 hiš in približno 1000 prebivalcev; prevladujejo kmetje in obrtniki različnih poklicev, pri čemer je največ suhorobarjev in usnarjev. V

⁹ Konvencijske valute.

njem razen zelo dobro opremljenega gradu, župnijske cerkve in župnišča ni pomembne stavbe.

Gospodski grad [Das herrschaft. Schloss] je verjetno zelo star, a je po požarih in poznejših popravilih doživel velike spremembe in danes ponuja le malo znamenitosti, v njem ni nobenega zgodovinskega spomenika, v njegovih arhivih pa ni mogoče najti niti ene listine, ki bi segala dlje od 16. stoletja.

Župnija Ribnica je pod deželnoknežjim patronatom in je nesporno ena najstarejših v deželi. To je razvidno že iz dejstva, da je bil tu pred ukinitvijo arhidiakonata vedno sedež dolenskih nadduhovnikov, v stari, v župnišču najdeni listini iz leta 1427 pa lahko preberemo, da je bil usakokratni ribniški arhidiakon vedno patron tega beneficija. Čas njenega nastanka, tako kot njena starejša zgodovina, je zaradi popolne odsotnosti podatkov in listin zavrit v globoko temo, ki jo malo osvetli le Valvasorjeva kronika. Gotovo je to, da je včasih ta okoliš spadal pod oglejski patriarhat, leta 1751, ob ukinitvi oglejskega patriarhata, je prišel pod nadškofijo Gorica in končno leta 1788 pod škofijo Ljubljana.

Župnijska cerkev stoji sredi trga Ribnica in je posvečena svetemu Štefanu, papežu. Ko je skupaj z večjim delom trga Ribnica leta 1778 pogorela, je bila glede na v cerkvi najdeni napis (*Destruktio CrVDeLI In CendIo pIetate renoVatVr*)¹⁰ na novo zgrajena leta 1780. Gradbeni slog cerkve ni nič posebnega. Cerkev ne brani znamenitih listin, napisov, grobnic, relikvij ali kakršnih koli zgodovinskih spomenikov. Enako velja za vse podružnice: sv. Trojica v Hrovači, sv. Marija v Goriči vasi, sv. Lenart v Nemški vasi, sv. Frančišek Ksaverij v Sajevcu, sv. Križ v Jurjevici, sv. Tomaž v Poljanah in sv. Ana na Gori.

Najstarejši v župniji Ribnica obstoječi protokoli so iz leta 1427, ko je bil ustanovljen beneficij, civilni registri [die Civilregister] pa z berljivimi črkami segajo komaj v čas po letu 1630.

Vrstni red župnikov, kolikor daleč so dopuščali podatki iz Valvasorjeve kronike ter vseh znanih listin iz župnišča in gospostva Ribnica, je sledeč:

Leta 1510 Leonardus Wurffel, župnik v Ribnici in nadduhovnik na Dolenjskem.

Leta 1538 Jakob Škerbec [Schkerbez], župnik v Ribnici in nadduhovnik na Dolenjskem.

Leta 1543 Andreas N., župnik v Ribnici in nadduhovnik na Dolenjskem.

Leta 1571 Peter Kuhar, župnik v Ribnici in nadduhovnik na Dolenjskem.

Leta 1581 Andrej Merula, župnik v Ribnici in nadduhovnik na Dolenjskem.

Leta 1588 David Reifberger, župnik v Ribnici in nadduhovnik na Dolenjskem.

Leta 1600 Luka Knafelj, župnik v Ribnici in nadduhovnik na Dolenjskem.

Leta 1613 Karl Pessler, župnik v Ribnici in nadduhovnik na Dolenjskem.

Leta 1620 Christoph Plankelius, župnik v Ribnici in nadduhovnik na Dolenjskem.

Leta 1628 Nikolaj Minu, župnik v Ribnici in nadduhovnik na Dolenjskem.

Leta 1631 Adam Puhar [Puzher], župnik v Ribnici in nadduhovnik na Dolenjskem.

Leta 1632 Franc Max. Vaccano, župnik v Ribnici in nadduhovnik na Dolenjskem.

Leta 1644 Joan. Jacob dell'Argento, župnik v Ribnici in nadduhovnik na Dolenjskem.

Leta 1670 Janez Ludvik Schönleben, župnik v Ribnici in nadduhovnik na Dolenjskem.

Leta 1677 Thomas Renner, župnik v Ribnici in nadduhovnik na Dolenjskem.

Leta 1700 Ludovicus Cobalius, župnik v Ribnici in nadduhovnik na Dolenjskem.

Leta 1730 do 1744 Karel Žiga grof Petazzi [Petaz], kasnejši ljubljanski prost.

Leta 1745 do 1754 Lovrenc Tobija Reuc [Reuz], župnik v Ribnici in nadduhovnik na Dolenjskem.

Leta 1755 do 1756 Janez Gašper Šemic [Schemizh], župnik v Ribnici in nadduhovnik na Dolenjskem.

Leta 1756 do 1762 Janez Jakob Bajc [Waiz], župnik v Ribnici in nadduhovnik na Dolenjskem.

Leta 1763 do 1787 Joan. Bapt. Ciobavio, župnik v Ribnici in nadduhovnik na Dolenjskem.

Leta 1787 do 1803 Valentin Ule [Ulle], zadnji nadduhovnik in od leta 1788 po združitvi arhidiakonata z ljubljansko škofijo župnik in dekan v Ribnici.

Leta 1807 do 1818 Bonaventura Huml, kasnejši stolni kanonik v Ljubljani.

Leta 1819 do ... Valentin Prešeren [Prešern], pisec tega.

Med zgoraj navedenimi možmi velja posebej opozoriti na Janeza Ludvika Schönlebna, ki je bil eden najbolj učenih Kranjcev in si je s svojimi deli: *Aemona vindicta*, *Annales Carniolia* in *Genealogia* pridobil nesmrtnost v zgodovini dežele.

Začetek ribniške šole sega v čas med letoma 1770 in 1775. O tem, da bi šola obstajala že prej, ni sledov. Pač pa tu še živi Jakob Petek [Petteg], ki je ob ustanovitvi šole popisoval bero za dotične šolarje, uporni starši pa so mu povzročali zlo in mu grozili celo s smrtjo. Šola se je kljub temu začela in bila čedalje bolj obiskovana, pri čemer sta s svojo marljivostjo in zglednim življenjem največ prispevala prva učitelja Repšič [Repeschitz] in Ribter [Richter], ki sta tu ljudem še vedno v lepem spominu. V času župnika in dekana Bonaventure Humla, ki je bil velik prijatelj šole, je šola dobila še več podpore in je ob vsestranski podpori doživela razcvet.

Pri tukajšnji šolski ustanovi je en šolski pomočnik [Schulgehülf] oz. učitelj prvega razreda, ki je deloma plačan iz mežnarjeve bere, delno iz prispevkov verskega sklada, in še en učitelj drugega razreda, ki je obenem or-

¹⁰ Prevod: »Uničeno od strašnega ognja so spoštljivo obnovili.« V kronogramu je izpisana letnica 1780.

ganist; njegovi dohodki so povečini iz žitne bere celotne župnije.

Župnišče Ribnica, 28. 8. 1822
Valentin Prešeren,
župnik in dekan.

Topografska opazanja o župnem vikariatu Sodražica¹¹

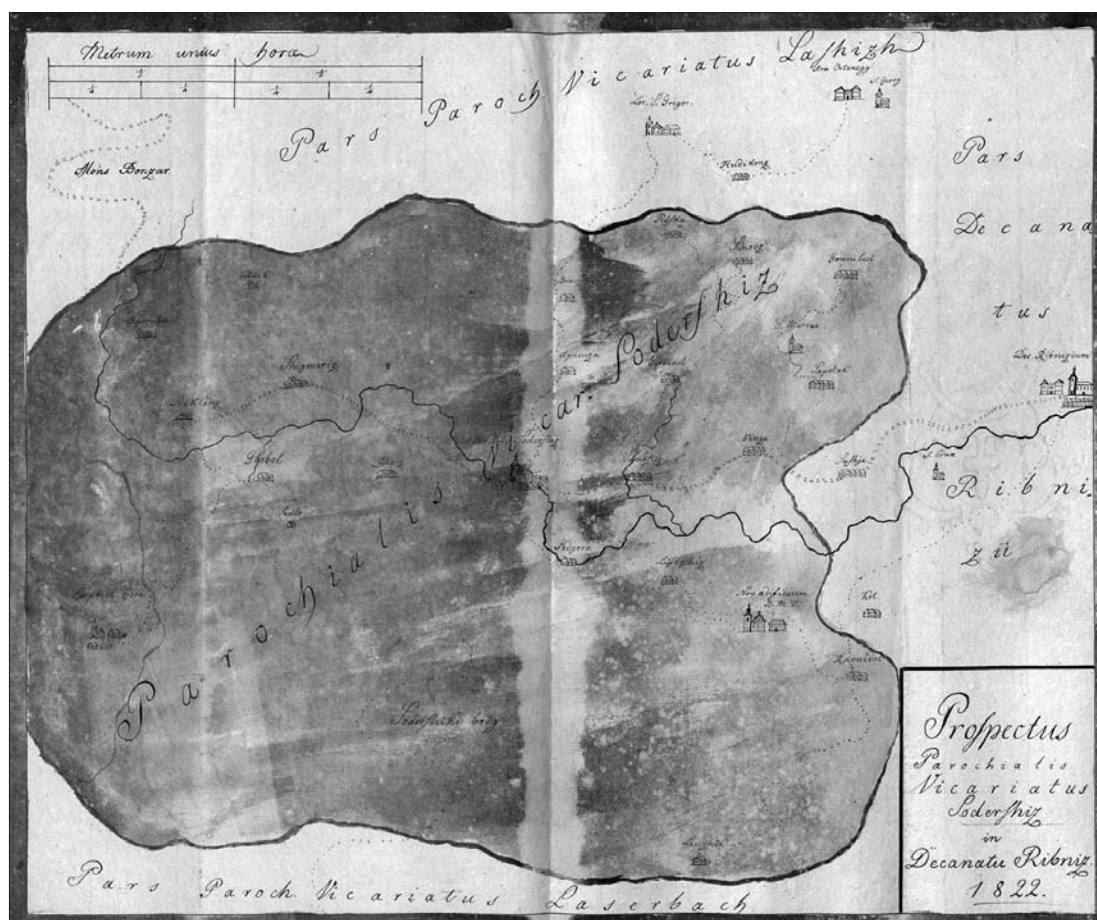
Kar se tiče imena kraja, je že od pradavnih časov znan edino pod imenom Sodražica [Soderschiz]. Obkrožen je s hribi, in sicer s tistimi, ki z južne strani tvorijo mejo med Sodražico in Loškim Potokom, in gorsko verigo, ki se vije od Kočevske proti zahodu do gore Boncar [Berge Bonzar],¹² na severu je povezava Boncarja s tistimi gorskimi verigami, ki se skupaj imenujejo Slemena [Slemene] in se proti vzhodu končajo z ozkim predelom ravnine. Razgleda na eno ali drugo stran okolice se tu ne moremo veseliti, kajti ne vidi se nič drugega kot gorske verige, ki jih obilno zasedajo gozdovi in grmičevje. Če se lahko tu veselimo obilnih in zdravih izvirov, ki čisti kot

kristal privrejo na dan iz okoliških gorskih verig ter ljudem in živalim omogočajo nenehno dobrotno osvežitev, mora velik del tukajšnjega sveta toliko pogosteje trpeti nezanesmarljivo pomanjkanje in slabosti.

Ta kraj je torej okoli in okoli obkrožen s hribi, tla so precej dobro oskrbljena z vodo ali pa so močvirnata, zato nastaja soparen, vlažen in nezdrav zrak, zaradi česar pogosto razsajajo nalezljive bolezni.

Glede rodovitnosti tal lahko pripomnimo, da je tu uspešna le ena preprosta setev, ki pa je pogosto izpostavljena poplavam, požarom, zgodnji ali pozni dozorelosti in stotim drugim neugodnostim, zato kmetje tu povečini uživajo le skromen pridelek.

Glede izpeljave imena Sodražica se je, kolikor je znano, treba zateči k etimologiji pomena. To pomeni, da lahko ime Sodražica [Soderschiz] zanesljivo povežemo s sestavljen besedo [Solterschizh], saj je tu včasih potekala živahna trgovina s soljo; Potočani, Jurjevičani, Babnopoljci [Laserbacher, Jerover, Babenfelder] in mnogi drugi so preko hribov iz Reke sem prinašali sol in jo povečini z Dolenjci preprodali za žito.

Zemljevid vikariata Sodražica iz leta 1822 (NŠAL 10, Sodražica, 1822).

¹¹ [Topografische Bemerkungen über das Pfarrvikariat Soderschiz.]

¹² Danes Drnik.

Povezava besede Sodražica bi bila torej sledeča: besedi sol [Sol] in tržič [tershizh] bi se združeno imenovali [Soldershizh], ker pa je navada, da se pri besedi sol v imenovalniku pri izgovoru izpusti črka l in se reče le [so], bi bila tako potem [Sotershizh]. Namesto tega so očitno težko izgovorljivi t zaradi mehkejšje izgovorjave spremenili v d. V vsaki govornici je namreč navada, da se težki glasovi zamenjajo z mehki in mehki s težkimi; tako bi se ime namesto [Soldershizh] imenovalo [Sodershizh] ali [Sodershiza].

Obstaja pa še ena splošno znana etimološka razlaga imena Sodražica, četudi Sodražičanom verjetno ni všeč, in sicer naj bi to poimenovanje izhajalo iz znane slovenske besede [soderga]¹³ (toča ali sodra), s katero navadno v zaničevalnem tonu poimenujemo skupino ljudi, ki so različnega izvora, starosti, spola, značaja oz. nasploh skupaj zbrana sodrga.¹⁴ In morda ta besedna razlaga ni tako neutemeljena, kajti če pomislimo na raznolike primke prebivalcev, lahko hitro pridemo do takega sklepa. Tukaj so namreč sledeči priimki: Hönigmann, Ostermann, Levstik [Leustik] (Leibstück), Bartol [Barthol], Marolt [Marout] (Mayerfeld), Cvar ali Cvajer [Zwar oder Zweyer], Silc [Schilz], Hočevar [Hozhevar], Tanko, Matko, Arko, Mihelič [Mihelizh], Gregorič [Gregorizh], Kovarič [Kovazhizh]. Iz njih je razvidno, da je večina tukajšnjih priimkov nemškega oz. hrvaškega izvora.

Končno je še ena razlaga, ki Sodražičanom ne more biti v čast, in sicer da se Sodražica primerja s Sodomom. In resnično, kdor je ali mora biti s temi ljudmi tesno povezan, bo to primerjavo gotovo odobral. – Primerjava z nekdanjo Sodomom bi bila mogoča tudi zaradi lege oz. tal, kajti tako, kot je bilo tam veliko vodnih izvirov in podzemnih lukenj, je tudi tu veliko vodnih izvirov. Ljudje trdijo, da je notranjost tal votla, zato se bojijo, da se bodo pogrezni.

Število hiš v vseh pripadajočih vaseh je natanko 350, v njih pa živi 2103 prebivalcev.

Ime vasi	št. hiš	št. prebivalcev
Sodražica	89	540
Jelovec	10	67
Globel	19	115
Zavrata in Podklanec	22	126
Žimarice	60	360
Zamostec	51	288
Gorenji Lazi	10	76
Sinovica	9	54
Preska	4	30
Zapotok	27	165
Vinica	27	155

¹³ V smislu sodre – padavine v obliki drobnejših ledenih zrn.

¹⁴ [Nebst dem gibt es auch eine andere etymologische, obgleich nicht wohl den Sodershizern gefällige, doch allgemein bekannte Erklärung des Wortes Sodershiz, nämlich von dem bekannten slawenischen Worte Soderga (Hagel oder Schlossen), womit man gewöhnlich in einem verachtenden Tone eine Menge Leute zu benennen pflegt, die von verschiedener Herkunft, Alter, Geschlecht, und Charakter sind, oder überhaupt ein zusammen geröthetes Gesindel.]

Lipovščica	11	61
Nova Štifta	2	10
Ravni Dol	9	56
	350	2103

Glavna gospodarska panoga tukajšnjih ljudi je poleg manj pomembnega kmetijstva prodajanje suhe robe po sosednjih deželah, kot so Hrvaška, Slavonija, Štajerska, Koroška, Kranjska, Kras, Vipava itd. Nekateri trgujejo s prašiči ter jih jeseni in pozimi peljejo v Trst, mnogi, posebno kajzarji, nosijo v Trst prodajat kokoši in jajca, da se lahko borno prehranjujejo, oblečejo ter plačujejo davke in dajatve. Tega ne bi bili zmožni, če ne bi mogli v tujih krajih krošnjari, kajti njim odmerjeno območje se zdaleč ne more zadoščati, da bi se lahko preživljali in nahranili, in to še toliko bolj, ker je večina primorana, da si vse leto žito kupuje na tedenskem trgu v Sodražici, ki že od pradavnih časov poteka vsak četrtek. Od vseh plodov tu najbolj uspeva krompir in tukajšnjim prebivalcem daje dnevno hrano, saj je v večini hiš na mizi vsaj trikrat dnevno.

Zadosti je razlogov, da lahko o odlikah njihovega značaja povemo, da so precej zvitii oz. zahrbtni in sebični, kajti barantanje jim je že privrojeno. V tem smislu ne zgrešimo veliko, če rečemo, da so podobni poljskim judovskim krošnjarjem. Poleg tega, kar se tiče naslade, veselja do igre, pijančevanja in drugih razvad, ostalo ljudstvo ne želi nič zaostajati, kajti takšno prepovedano blago rado sprejme v drugih deželah in ga ob prodajanju prenese v domovino. Tega se oprimejo tudi drugi, ki sicer ostanejo v domovini. V zvezi z religijo je vredno omeniti, da lahko mnoge prištevamo k muhavim in brezbriznim. So tudi taki, ki ob nedeljah in zapovedanih praznikih pogosto izpustijo službo božjo, v času posta brez slabe vesti kršijo postne zapovedi, meso jedo kadarkoli, tudi če so petki ali sobote, mnogi več let izpuščajo spoved – in tako zloba in pozabljanje Boga tu nista nič novega. Da so nekateri tako izrojani, ni nič čudnega, saj se potikajo povsod po svetu in tam v naglici prevzamejo le tisto, kar ugaja poželjivosti. Ob trgovini tako eni pridejo v stik s staroverci, drugi s protestanti, spet drugi s prepovedanimi katolici in od njih raje vzamejo zlo kot dobro. Tako se kot strup v srce vernikov prikrađe vsečni indiferentizem in hočejo Boga, ki se ne bi vtikal vsepovsod, kajti malodušje do vsega religioznega je postalo že zelo razširjeno.

Reformacije se ne moremo dotakniti, ker ni podatkov o njej in tudi med ljudmi o tem ne kroži ustno izročilo. V tej župniji tudi ni nobenega gradu.

Ubožni inštitut sestoji le v tem, da je na dva praznika, na veliko noč in božič, ob popoldanski službi božji nabirka med župljani, zbrani denar pa se nato razdeli med revne. Poleg tega je pokojni sodraški župni vikar gospod Martin Muhovič [Muchoviz] zapustil 157 gld 38 kr, ki so naloženi pri zasebniku v Sodražici in od katerih letne obresti znašajo 6 gld 18 kr.

Vikariat je bil vzpostavljen iz stare župnije Ribnica, in sicer novembra 1753. Na mestu župnijske vikariatne cerkve je stala majhna kapela, in kot pravi stara ljudska zgodba, so jo posvetili sv. Miklavžu, ker je voda pogosto

Cerkev v Sodražici, detajl z zemljevida vikariata Sodražica iz leta 1822 (NŠAL 10, Sodražica, 1822).

poplavljala in ker naj bi v prejšnjih časih grozile hude povodnji. Bila pa je podružnična cerkev matrne cerkve v Ribnici. Tu ni mogoče najti podatkov, kdaj natančno je bila zgrajena sedanja cerkev, vendar lahko sklepamo, da je morala biti zgrajena tik pred ustanovitvijo vikariata, kajti glavni oltar je bil postavljen leto prej, leta 1752. Da ni tako stara, pričata tudi njena oblika in slog. Oblikovana je v novem gradbenem duhu, da bi lahko vanjo postavili nov glavni oltar, iz česar sledi, da bi lahko bila postavljena približno leta 1750. Kasneje, okoli leta 1773, so prizidali dve stranski kapeli, da bi pridobili prostor za več ljudi, vendar je ta prostor nekoliko premajhen, da bi lahko danes sprejel vse ljudi. Je pa cerkev zračna in ima razmeroma visoke oboke. V njej je pet oltarjev, in sicer sv. Marije Magdalene, ki je čaščena kot zavetnica cerkve in župnijskega vikariata, sv. Margarete Kortoni, sv. Andreja, sv. Luka in sv. Miklavža. Cerkev ima orgle, ki jih je leta 1803 postavil pokojni gospod Martin Muhovič, in samo dva zvonova iz litine iz leta 1796, od katerih je manjši počen. Cerkev leži na nekoliko močvirnih tleh med župniščem, učiteljskim stanovanjem in nekaj drugimi hišami, bolj na koncu vasi Sodražica, jugovzhodno proti Ribnici.

Patrocinij praznujemo vsako leto na nedeljo po prazniku sv. Marije Magdalene. Tu naj pripomnimo, da so bile nekdaj pred praznikom sv. Marije Kortoni skozi celotno osmino spokorne pridige in spovedovanje. Patron cerkve in celotnega vikariata je gospostvo Ribnica.

Ni znano, da bi cerkev v času protestantizma in turških vpadov utrpela kakršnekoli spremembe, pač pa so jo okoli leta 1759, kot pravi zanesljiva govorica, poizkušali oropati roparji, tako imenovani Ličani [Lykaner],¹⁵ vendar so bili pregnani in niso naredili druge škode, kot da so spili nekaj bokalov vina in na begu ustrelili nekega moškega.

Kasneje, pred približno 28 leti, torej leta 1795, je bila ob požaru cerkev nekoliko poškodovana, in sicer na praznik svetega Rešnjega telesa, ko je ob popoldanski službi

božji pod cerkveno streho izbruhnil ogenj. Neki mladenič je med službo božjo na cerkvi [auf der Kirche] kadil tobak in med kresanjem je en del padel med ostružke, ki jih je bilo veliko, saj so pred tem ravno prekrili cerkev in zvonik. V tem primeru je zagorela le streha zvonika, notranjosti cerkve pa je bilo prizaneseno, medtem ko je grozovit plamen kar dve uri pustošil po vasi.

Končno je bila tukajšnja cerkev v času vladavine Francozov leta 1813 nekega sobotnega popoldneva oskrunjena, ker sta se v njej do krvi stepla fanta, ki sta tja prišla k velikonočni spovedi. Po poročilu, ki je bilo po tem dogodku poslano na dekanat Ribnica, je takratni gospod dekan Bonaventura Huml cerkev do nadaljnjega razglasil za profano in do nadaljnjega odloka prepovedal opravljanje božje službe v njej. In tako se je zgodilo, da so takoj naslednjo nedeljo ob šestih zjutraj, ko sicer poteka zgodnja služba božja, v spremstvu ljudi najvišje Dobro prenesli v podružnično cerkev v Novo Štiftu. Tam je bila nato opravljena običajna služba božja – in tako je ostalo 14 dni. Po preteku tega časa, v nedeljo, je bila po dovoljenju takratnega visokocastitega gospoda ordinarija Antona Kavčiča od zgoraj imenovanega dekana, visokocastitega gospoda Bonaventure Humla, ob navzočnosti številne množice ljudi ponovno slavnostno posvečena oz. obnovljena. Ob tej priložnosti je dekan zbrani množici povedal: Moja hiša je hiša molitve, vi pa ste iz nje naredili razbojniško.

Najstarejši tukajšnji protokoli, torej krstne, poročne in mrliške knjige, ne segajo dlje kot do leta 1753, ko je bil ustanovljen vikariat.

Vrstni red tukajšnjih župnih vikarjev, kaplanov in duhovnih pomočnikov [Ausfußpriester] je sledeč:

1. Franc Morač [Moratsch], prvi župnik od 1753 do 1759.
2. Janez Krstnik Kalin [Callin], župni vikar od 1759 do 1772, tu umrl, potem ko je 13 let dostojanstveno upravljal tukajšnji urad.
  - Luka Ferdinand Kastanovic [Castanovic], subsidar, 1759.
  - Matija Tomšič [Thomshizh], subsidar, 1760.
  - Jurij Čelesnik [Zhelesnik], subsidar, 1761.
  - Janez Mohorčič [Mohorzhez], subsidar, 1761.
  - Tomaz Albanese, subsidar, 1762.
  - Franc Kraos [Craos], subsidar, 1764.
  - Matija Tomšič [Thomshizh], subsidar, 1765.
  - Janez Krstnik Lesar [Lessar], subsidar, 1766–1772.
  - Franc Rinke, direktor v Novi Štifti, 1768.
  - Anton Zupardi, subsidar, 1769.
  - Primož Lukan, subsidar, 1772.
3. Janez Krstnik Lesar [Lessar], župni vikar od 1773 do 1777, tu umrl.
  - Franc Repešič [Repeshizh], subsidar, 1777.
  - Gregor Zbačnik [Sbazhnik], subsidar, 1777–1794.
4. Franc plemeniti de Stabile, župni vikar 1777–1796.
  - Martin Muhovic [Muhovic], kaplan, 1794–1796.

¹⁵ Verjetno uskoki iz Like.

5. *Andreas Skotin*, župni vikar, 1796–1798.
Ignac Muha, kaplan, 1796.
Franc Okorn, kaplan, 1796.
Valentin Demonte, kaplan, 1798.
Miha Bogataj [Wagataj], administrator, 1798.
6. *Martin Muhovic [Muhovizh]*, župni vikar 1800–1803, tu umrl, zaslužen za izboljšanje cerkve in pobožne ustanove.
Dominik Andriussi, kaplan, 1801.
7. *Jože Vidic [Vidiz]*, župni vikar 1804–1807.
Jakob Karpe, kaplan, 1806.
8. *Jože Bučar [Wuzhar]*, župni vikar, 1808–1810.
Jurij Svetina, kaplan, 1808.
Štefan Ogulin, kaplan, 1809.
9. *Andrej Brus [Wruss]*, župni vikar, 1810–1815, tu umrl, potem ko je z resnično apostolsko vnemo deloval v Gospodovem vinogradu.
Jernej Paternoster, kaplan, 1810.
Matevž Kavčič [Kautschitsch], kaplan, 1812, je uvedel učenje branja pri mladini, ki so ga nato gospodje kaplani in župni vikarji nadaljevali in podpirali.
Martin Orehek [Oreheik], kaplan, 1814.
Anton Mencinger [Menzinger], kaplan, 1814.
10. *Jurij Senkel*, župni vikar, 1815–1820.
Janez Avbelj [Aubel], kaplan, 1815.
Jakob Bradaška [Bradaska], kaplan, 1816.
Matevž Brus [Bruss], kaplan, 1817.
Janez Albreht [Albrecht], kaplan, 1819.
11. *Janez Knavs*, župni vikar, 1810–1821, umrl v Ribnici, potem ko je imel posebne zasluge za napredovanje branja.
Jurij Košmerlj [Kosmerl], kaplan, 1820.
12. *Matevž Kavčič [Kautschitsch]*, župni vikar 1821.
Jurij Krašovic [Krashovizh], kaplan, 1821.

C) Nagrobni napisi, ki jih še vidimo v cerkvi, so:

a) Po umrlem gospodu Janezu Kalinu, ki je tu 13 let častno vodil dušnopastirski urad, je v cerkvi nagrobni kamen, na katerem je razločno zapisano:

[1772

Hodie mihi cras tibi

Tuba soluta tacet

Divini nuntia verbi.

Crede Joannes erat

Nomen & omen habes,

lux erat in Sodersbizh

coecis

Nunc faeda caligo

Apparet Callin

Fulget in arce Dei.]¹⁶

¹⁶ Prevod:

»1772

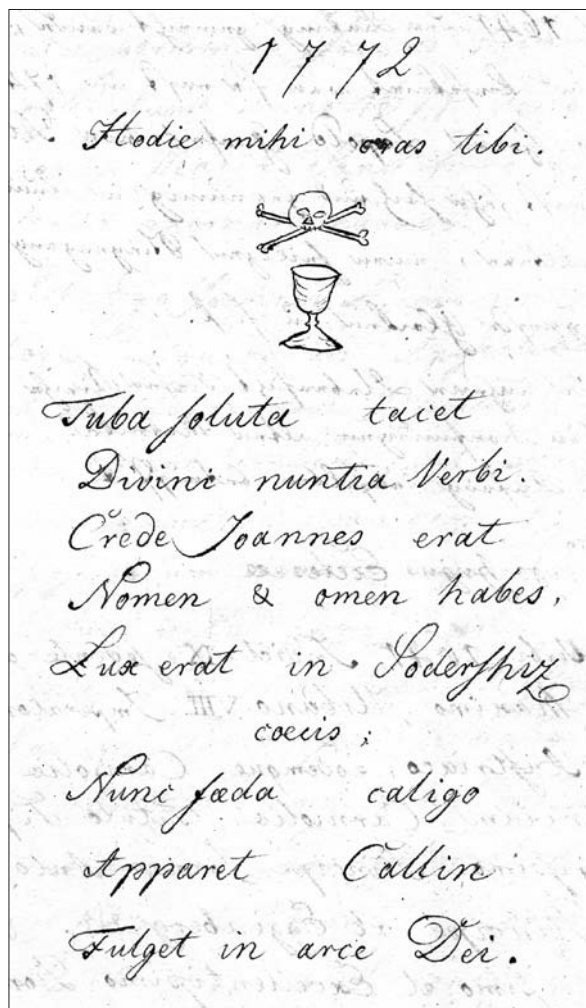
Danes meni, jutri tebi.

Nevezana trobenta molči

Sli Božje besede.

Verjemi: Janez je bil.

Imaš ime in znamenje.

Nagrobni kamen v cerkvi v Sodražici, kakor ga je prerisal in prepisal sodraški vikar Kavčič (NŠAL 10, Sodražica, 1822).

b) Po umrlem gospodu Janezu Lesarju iz leta 1777 – napisa na njegovem grobnem kamnu ni več mogoče prebrati.

c) Po umrlem cerkvenem ključarju Luku Lesarju, velikem dobrotniku župnijskovikariatne cerkve in celotnega župnijskega vikariata, ki je vzpostavil ustanovo za 100 goldinarjev za gospoda kaplana. Njegov grobni kamen je tako obrabljen, da lahko razločno preberemo le letnico 1772.

d) Za neko Marijo Ambrožič [Ambrosizh].

Podružnične cerkve so le tri: a) ona, Naše Ljube Gospe, cerkev v Novi Štifti, b) svetega Marka, cerkev v Zapotoku, c) tista, Naše Ljube Gospe, cerkev na Gori.

a) Podružnična cerkev v Novi Štifti je obenem božjepotna cerkev, ki so jo začeli graditi leta 1641, povsem

V Sodražici je bila luč za slepe
 Zdaj pa gnila megla
 Pojavi se Kalin
 in sveti v Božji utrdbi«

dokončali pa so jo leta 1671. Posvečena je bila šele leta 1743, in sicer s strani takratnega visokočastitega gospoda Leopolda grofa Petazzija, škofa v Trstu. Cerkev je grajena okroglo oz. kupolno ter je zelo visoka in prostorna; ima osem oltarjev, svete stopnice in tri dobro uglašene, razmeroma velike zvonove, u f s.

Da bi podal tudi krajši pregled te cerkve, bom navedel nekaj iz tukaj najdene stare matrikule,¹⁷ posebej iz njenega začetka.

[Origo hujus Ecclesiae

Anno Incarnati Verbi 1641 Indict: IX. sedente ad Clavum Petri Pontifice Maximo Urbano VIII. Imperatore Augusto Ferdinando III Austriaco, eodemque Carniolae Duce. Gubernante Provinciam Carniolae Titulo Supremi Capitanei Illustrissimo Principe Joanne Antonio Duce Krumlovij, Principe ab Eggenberg etc. Vice-Capitaneo vero Illustrissimo et Excellentissimo Domino Wolfgango Engelberto S. R. I. C. ab Aversperg et Gottschee Cum Arcem et Dominium Reiffenizense proprietario jure obtineret Illustrissimus Dominus Joannes Jacobus C. Kisl etc.

Dominica post Festum S. Martini Eppi. et Confessoris positus est primus lapis hujus Ecclesiae sub Patrocinis Immaculatae Semper Virginis Deiparae Mariae assumtae per R. Dominum Franciscum Maximilianum Vaccano tunc Parochum Reiffenizensem et Archidiaconum Inferioris Carnioliae.

Et anno sequenti 1642 Illustrissimus Dominus Georgius Andreas de Triglegg Castrum et Dominium Reiffenizense emtionis jure in se transtulit, ac paulo post ex largis piorum elemosinis Ecclesiae aedificio initium dedit, quod deinde iisdem subsidiis continuatum praefati Domini Baronis anno 1667, defuncti frater germanus Joannes Fridericus Baro de Triglegg pene absolutum, anno 1671 tecto cupulae et hoc globo, eique superposito Mariae Sanctissimo nomine ac desuper imminente stella exornari curavit.

Cui globo Ego Joannes Ludovicus Schoenleben SS. Theologiae Doctor Protonotarius Apostolicus Plebanus Reiffenizensis et Archidiaconus Inferioris Carniolae plures Sanctorum, quorum nomina deperdita sunt, Reliquias, Crucem praeterea Caravacensem Hispanicam ligneam et hoc schediasma pro posterorum memoria impositui, quin et de more sacrum hoc signum instar Crucis prius quam tecto imponeretur benedixi. Praesentibus Illustrissima Domina Anna Catharina Baronessa Vidua de Triglegg nata Comitissa Kobenzel, nec non Capellanis meis Divinorum Cooperatoribus Presbyteris: Luca Zurmon Vicario meo, Elia Luschnak, Jacobo Paulin, Mathia Shushark et Domino Vincentio Schormon Arcis Reiffenizensis Praefecto, ejusque filio Wolfgango Schormon et pluribus aliis utriusque filio Wolfgango Schormon et pluribus aliis utrisque sexus.

In Nomine patris et Filii et Spiritus Sancti

Id testor, qui scripsi mea manu, apposito etiam meo consueto sigillo.

¹⁷ Matrikula ni več ohranjena.

Joannes Ludovicus Schönleben Archidiaconus.

Reiffenizii 17. Februarii 1671

Hujus Originale invenitur in globo cupulae deaurato, quo Ego ipse iterum reposui, ubi invenni.]¹⁸

[Haec Ecclesia fuit consecrata die 10ma Augusti 1743 et omnia quinque Altaria (exceptis tribus, quae postea erecta fuerunt) per Illustrissimum et Reverendissimum Dominum Dominum Leopoldum Comitem a Petazi Eppum Tergestinum, qua ipsa die confirmavit hic 1018 personas. Consecrationis seu Dedicacionis dies est assignata Dominica post festum S. Martini Eppi. Et Confessoris. Ita attestor, qui fui testis ocularis: Matthaeus Ferdinandus Forta pro tempore Vicarius loci. Fuit visitata per Reverendissimum Dominum Vicarium Generalem Goriensem Petrum Adamum Suppanttschitsch die 24. Augusti 1753.]¹⁹

¹⁸ Prevod: »Začetek te cerkve. Leta 1641 po učlovečeni Besedi, v času devete indikcije, ko je bil varuh ključev sv. Petra papež Urban VIII., avstrijski cesar in kranjski vojvoda Ferdinand III., ki je upravljal provinco Kranjsko kot najvišji glavar, pod vodstvom plemenitega kneza Janeza Antona Krumlovskega, plemenitega kneza Eggenberga itd., viceglavarja, zares plemenitega in prevzvišenega gospoda Wolfganga Engelberta, grofa svetega rimskega cesarstva, turjaškega in kočevskega, ko je dobil v last ribniški grad in gospostvo plemeniti gospod Janez Jakob g[ro]f Khisl itd. V nedeljo po prazniku sv. Martina, škofa in spoznavalca, je bil postavljen temeljni kamen te cerkve pod patrocinijem Brezmadežne, vedno Device, Bogorodice, Marije v nebesa vzete, po spoštovanem gospodu Frančišku Maksimilijanu Vaccanu, ki je bil takrat župnik v Ribnici in arhidiacon na Dolenjskem.

In naslednje leto, 1642, je plemeniti gospod Jurij Andrej pl. Trilleg po kupnem pravu ribniški grad in gospostvo prenesel nase in kmalu zatem je s pomočjo izdatnih darov vernikov dal zagon za gradnjo cerkve, ki se je potem nadaljevala z istimi sredstvi omenjenega gospoda barona leta 1667. Ko je ta umrl, je rodni brat Janez Friderik baron Trilleg gradnjo skoraj končal; leta 1671 je poskrbel, da je bila opremljena s kupolasto streho in s to zemeljsko kroglo, na katero je postavljeno presveto Marijino ime in nad njim od zgoraj visi zvezda.

Tej zemeljski krogli sem jaz, Janez Ludvik Schönleben, doktor sv. teologije, apostolski protonotar, ribniški župnik in arhidiacon Dolenjske, v spomin zanamcem predal na spominsko ploščo več svetnikov, katerih imena so izgubljena, in relikvij; poleg tega karavaški križ iz španskega lesa – to znamenje (karkor križ) pa sem v skladu s svetimi običaji blagoslovil, preden je bilo postavljeno na streho. V prisotnosti: plemenite gospe Ane Katarine baronice Trilleg, rojene grofice Kobenzl, in mojih kaplanov, pomočnikov v Božji službi, prezbiterji: moj vikar, Luka Zurmon, Elia Lušnak, Jakob Pavlin, Matija Shushark, gospod Vincencij Schormon, predstojnik ribniškega gradu, in njegov sin Wolfgang Schormon ter številni drugi obeh spolov.

V imenu Očeta, Sina in svetega Duha.

To potrjujem jaz, ki sem napisal lastnoročno, tudi s pripetimi svojim običajnim pečatom.

V Ribnici, 17. februarja 1671.

Izvirnik je mogoče najti v pozlačeni krogli kupole, saj sem jo sam ponovno odložil tja, kjer sem jo našel.«

¹⁹ Prevod: »To cerkev je 10. avgusta 1743 skupaj z vsemi petimi oltarji (razen treh, ki so jih postavili pozneje) posvetil plemeniti in prečastiti gospod Leopold grof Petazzi, tržaški škof. Na isti dan je tukaj birmal 1018 oseb. Za dan posvetitve oz. maziljenja je bila določena nedelja po prazniku sv. Martina, škofa in mučenca. Kot očividec tako pričujem Matevž Ferdinand Forta, za časa tukajšnji vikar. Cerkev je 24. avgusta 1753 vizitiral prečastiti gospod goriški generalni vikar Peter Adam Zupančič.«

[Haec Ecclesia habet campanas tres, calices quinque, ciborium unum argenteum deauratum, capiens hostias septingentas, paramenta tredecim, pluviale unum et duas dalmaticas. Errecta item hic est confraternitas S. Scapularis anno 1715. Existit statua pro processionibus menstruis, habet Organum, vexillum unum magnum, duo parva, missalia quinque, rituale unum, albas septem, vasculum pro sacro oleo, item SS. Eucharistiae Sacramento, talaria duo, suppellicea sex, horologium unum, mappas sufficientes, quae de anno in annum pro Eleemosina a fidelibus offeruntur, instrumentum pro hostiis pensendis.]²⁰

Med ljudmi kroži tudi stara govorica, ki ni vredna, da bi jo omenil, a jo bom kljub temu na kratko navedel, a s tem nočem soditi o nastanku cerkve v Novi Štifti. Med tukajšnjimi ljudmi je razširjena tradicija, da naj bi pred časom v vasi Susje živel zakonski mož, ki naj bi se mu ponoči prikazala Marija, z njim govorila, mu naročila, kje naj ji postavijo cerkev, in mu v ta namen dala točne načrte. Naročila naj bi mu, naj gre v grad Ribnica in tam sporoči njeno zahtevo. On se je temu upiral in dejal: »Iz mene se bodo norčevali in me vrgli v ječo.« Nato mu je Marija odgovorila: »Vse to se bo res zgodilo, vendar bo tisti gospod, ki bo to storil, takoj oslepel, in ko te bo izpustil, bo ponovno videl kot prej.« In tako naj bi se vse zgodilo, kot naj bi mu rekla Marija, in tako so po predloženem načrtu na določenem kraju zgradili cerkev.

Cez nekaj časa, ko se mu je prikazala Marija in z njim govorila, je želel vedeti, ali jo tudi njegova žena vidi in sliši, in jo je vprašal: »Žena, ali kaj slišiš?« Žena: »Nič ne slišim.« Mož: »Ali kaj vidiš?« Žena: »Tudi vidim ne nič.« Mož: »Kako je mogoče, da ti nič ne slišiš in

tudi nič ne vidiš, ko se jaz pogovarjam z božjo Materjo, ko se mi prikaže?« Nato je žena izrazila željo, da bi rada videla Božjo Mater, in prosila svojega moža, naj doseže, da se bo to zgodilo. Mož je prošnjo takoj posredoval Mariji, vendar neuspešno. Nato naj bi Marija odgovorila, da njegova žena ni vredna, da bi jo videla, ker naj bi, ko je bila samska, dvakrat grešila zoper čistost in nato še enkrat, ko je bila že poročena. Toliko je o teh babjih čenčah [Weibertant] znanega med domačini. Upam sicer, da se ne boste razjezili, ker tu pišem o takih neumnostih, kajti tu je Marija prikazana kot opravljiva ženska, ki naj bi razširjala neenotnost in spor med poročenimi. quod absit. –

Tu stoji velika in prostorna stavba za bivanje s šestimi sobami za duhovnike, ki so tam nastavljeni kot beneficati po pokojnih grofih Kobenzlih, in za druge duhovnike, ki tja pridejo z ljudstvom, ki z različnih področij pogosto roma tjakaj.

Pri tej cerkvi so štirikrat letno procesije [Excursus], in sicer 1) na prošnji teden, 2) ob nedelji sv. Trojice, 3) na Marijino vnebovzetje, 4) na mali šmaren.

b) Podružnična cerkev sv. Marka v Zapotoku je stara gradbenega sloga z lesenim zmozničnim stropom in tlemi iz kamnitih plošč. Zgrajena je bila leta 1111 po Kristusovem rojstvu. Ima tri oltarje in dva majhna zvonova. K tej cerkvi spadajo sledeče vasi: Zapotok, Vince, Gorenji Lazi, Sinovica in Preska. Tam vsako leto potekajo tri procesije [Excursus], in sicer prva na božič, druga na svetega Marka in tretja na prošnji teden. Končno je tam tudi pokopališče za zgoraj imenovane vasi.

c) Podružnična cerkev na Gori z imenom Maria ad nives (Marija Snežna). Kolikor ljudje vedo, naj bi bila ta cerkev stara okoli 600 let, torej naj bi bila zgrajena okoli leta 1220. Ščasoma se je prebivalstvo povečalo, zato je bila tam leta 1791 ustanovljena ekspozitura, ki obstaja še danes. Tudi v prihodnje je nujno potrebno, da je tam nastavljen kurat, kajti prvič je Gora dobro uro in pol oddaljena od Sodražice, drugič pa je pot do tja zelo strma in kamnita ter je zato pozimi ob snežnih metežih

Cerkev v Novi Štifti, detajl z zemljevida vikariata Sodražica iz leta 1822 (NŠAL 10, Sodražica, 1822).

Cerkev sv. Marka v Zapotoku, detajl z zemljevida vikariata Sodražica iz leta 1822 (NŠAL 10, Sodražica, 1822).

²⁰ Prevod: »Cerkev ima tri zvonove, pet kelihov, en srebrni ciborij, ki je pozlačen in sprejme sedemsto hostij, trinajst paramentov, en pluvial in dve dalmatiki. Tukaj je bila leta 1715 ustanovljena bratovščina svetega Škapulirja. Tu je kip za mesečne procesije, prav tako so tukaj orgle, eno veliko bandero, dve majhni, pet misalov, en obrednik, sedem alb, posodica za sveta olja in zakrament svete evharistije, dva talarja, šest suppelicejev, ena ura, prtčiči, ki zadoščajo, letno jih v dar dajejo verniki, in priprava za rezanje hostij.«

Cerkev na Gori pri Sodražici, detajl z zemljevida vikariata Sodražica iz leta 1822 (NSAL 10, Sodražica, 1822).

in velikih zametih [großen Verwedungen] za duhovnike in ljudstvo posebej težavna. Duš je tam več kot 400. Tja spadajo sledeče vasi: Janeži, Petrinci, Kračali, Betonovo in Kržeti.

Cerkev ima dva oltarja in dva srednje velika zvonova. Tja iz Sodražice potekajo tri procesije [Excursie]: prva na prošnji teden, druga na nedeljo po sv. Rešnjem telesu in tretja na nedeljo po Mariji Snežni, na božič pa v primeru, da tam ni kurata.

Tam je tudi pokopališče.

Vrstni red tamkajšnjih kuratorov je sledeč:

1. Franc Šaunik [Shaunig] od 1791 do 1792.
2. Jožef Bruner od 1792 do 1795.
3. Jurij Štimic [Stimiz] od 1795 do 1800.
4. Jože Zabija [Zabia] od 1800 do 1801.
5. Dominik Andriussi od 1801 do 1801.
6. Jurij Zbačnik [Sbazbnig] od 1813.

3) Šola v Sodražici obstaja od leta 1796, vendar takrat še ni bilo primerne učilnice za redni pouk, zato je moral učitelj poučevati v zanj namenjenem stanovanju, vse dokler niso zraven zgradili učilnice. Da bi kolikor je mogoče ustregli najvišji volji našega preljubega monarha in deželnih očetov, so leta 1816 pod gospodom župnijskim vikarjem Jurijem Senklom v sodelovanju s patronom, gospostvom Ribnica, zgradili prostorno šolsko učilnico za petdeset do šestdeset šolarjev, ki je resnično urejena vse do zunanjega ometa. Od takrat šola v Sodražici šolska mladina obeh spolov pogosteje in bolj množično obiskuje, in to tako med tednom kot ob nedeljah in praznikih.

Lokalna cerkev Dolenja vas

Lokalna cerkev v Dolenji vasi je bila prvotno podružnična cerkev matrne cerkve v Ribnici. Podružnica je stala zunaj vasi na polju. Od vasi je bila oddaljena pol ure. Takrat je bila posvečena sv. Marjeti. Morda so jo zaradi precejšnje oddaljenosti od vasi opustili in vse do prezbiterija odstranili. Preostanek tiste cerkve še danes stoji in služi kot pribežališče ljudi ob nenadnem silovitem dežju, kadar delajo na polju.

Leta 1765 so Dolenjevaščani zgradili novo cerkev v sredini vasi in jo posvetili sv. Roku. V času ustanovitve lokalije leta 1788 je bila ta podružnica povzdignjena v župnijsko cerkev in oskrbljena s kaplanom. K tej novi župniji so spadali kraji: Dolenja vas, Prigorica, Rakitnica, Blate, Kot, Nemška vas, Lipovec in Makoše, oddani od matrne župnije sv. Štefana papeža v Ribnici. Po odstopu takratnega župnika Pregla je bila župnija Dolenja vas spremenjena v lokalijo, kar je še danes, zadnje tri imenovane kraje pa so ponovno priključili materni cerkvi.

Ob mogočem povečanju števila duš je postala ta pred kratkim zgrajena cerkev zanje premajhna, cerkev in cerkveni paramenti so zaradi vlažne lege utrpeli veliko škodo. Iz teh razlogov so se farani pod lokalnim kaplanom Andrejem Albrehtom [Albrecht] po njegovem prigovarjanju odločili, da bodo zgradili novo cerkev. Leta 1814 so se že lotili dela in gradnja je bila že v istem letu zaključena.

Proti volji Dolenjevaščanov so visokočastiti gospod škof Anton Kavčič, lokalni kaplan Albreht in gospostvo Ribnica določili, da se cerkev zgradi na tej vzpetini, kjer stoji sedaj, tako da je z vseh strani obvarovana pred nevarnostjo požara. Je dovolj prostorna, da sprejme sedanje število duš, bržkone lahko sprejme več kot 2000 duš. Prezbiterij, glavni oltar in stranski oltarji so poslikani in so dobili nove oltarne stene [Altarblätter]. Cerkev ima en 24-centni zvon, tako da se lahko s te majhne vzpetine sliši po vsej lokaliji, prejšnji zvon pa je bil le 1,5-centni. Gradnjo cerkve so župljani plačali sami, le ko so videli, da so stroški proti vsem pričakovanjem višji, kot so prej predvidevali, so se zatekli k prošnji za zakonsko konkurenco, a so bili zaradi samogradnje in pomanjkanja računov zavrnjeni, vendar z dano obljubo, da bodo, če bodo imeli pri cerkvi še kake potrebe, ob upoštevanju formalnosti lahko dobili podporo.

Patrocinij sv. Roka praznujemo na nedeljo po sv. Roku, ko na božjo službo iz matrne cerkve v Ribnici pošljejo enega kaplana.

Vrstni red dušnih pastirjev v tej lokaliji je sledeč:

Štefan Pregel, župnik od 26. julija 1788 do 1791.

Modest Šraj [Schrey], lokalni kaplan od 17. septembra 1791 do 1792.

Janez Jencič [Jentschitsch], provizor od 1792 do 1794.

Janez Oražem [Oraschem], provizor od 1794 do 1795.

Andreas Stegner, lokalni kaplan od februarja 1795 do decembra 1795.

Martin Muhovič [Muhovitz], lokalni kaplan od aprila 1796 do oktobra 1800.

Jurij Štimic [Stimiz], lokalni kaplan od 1800 do decembra 1801.

Ludvik Lesjak [Lessiak], lokalni kaplan od decembra 1801 do aprila 1804.

Mihael Avguštin [Augustin], lokalni kaplan od maja 1804 do aprila 1813.

Andrej Albrecht, lokalni kaplan od maja 1813 do junija 1815.

Luka Zajc [Saitz], lokalni kaplan od oktobra 1815 do novembra 1816.

Martin Kagnus, lokalni kaplan od 16. aprila 1817 dalje.

Lokalija ima dve podružnici: sveti Peter v Prigorici in sv. Vid v Rakitnici. K prvi spada le vas Prigorica z 69 hišami in 402 dušama, k drugi spadajo vas Rakitnica s 53 hišami in 315 dušami, vas Blate z 10 hišami in 59 dušami ter Kot s 7 hišami in 36 dušami. Dolenja vas šteje 111 hiš in 616 duš. Skupno število duš lokalije Dolenja vas je 1428.

Tu ni znamenitosti. Kar se tiče temperature, rodovitnosti tal, glavnih gospodarskih panog župljanov in odličnosti njihovega značaja, je bilo zadosti povedano že v dekanatu Ribnica.

*Lokalija Dolenja vas, 9. 9. 1822
Martin Kagnus, lokalni kaplan*

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

NŠAL – Nadškofjski arhiv Ljubljana

NŠAL 4, Nadškofjski arhiv Ljubljana, Škofjski arhiv Ljubljana 4.

NŠAL 10, Nadškofjski arhiv Ljubljana, Škofjski arhiv Ljubljana – župnije.

NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn.

NŠAL, ŽA Sodražica.

LITERATURA

Dolinar, France M.: *Ljubljanski škofje*. Ljubljana: Družina, 2007.

Lokal und Personal-Stand, der Diözes von Laibach. Ljubljana, 1822.

Otrin, Blaž: Prizadevanje škofa Avgušтина Gruberja za topografski in zgodovinski oris župnij ljubljanske škofije. *Acta Ecclesiastica Slovenia*, št. 38. Ljubljana: Teološka fakulteta, 2016, str. 95–110.

Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem. 17. stoletje. I. del Od Billichgrätzov do Zanettijev*. Ljubljana: Viharnik, 2014.

Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787 (ur. Vincenc Rajšp in Majda Ficko). Zvezek 1. Ljubljana: ZRC SAZU, ARS, 1995.

S U M M A R Y

Topographical and historical description of the parish of Ribnica, the vicariate of Sodražica and the local chaplaincy of Dolenja vas pri Ribnici (1822)

In the period of 1821–1823, a series of topographical and historical descriptions of parishes within the Diocese of Ljubljana was produced on the initiative of the Bishop of Ljubljana, Avguštin Gruber. Seventy-four of them have been preserved to the present day. The descriptions of the parish of Ribnica, the vicariate of Sodražica and the local chaplaincy of Dolenja vas pri Ribnici, which are presented here in translation, were compiled by senior clergymen on the bishop's visitation to the deanery of Ribnica in 1822, in line with the questions that were previously submitted by the diocesan consistory. The documents vary in length and quality: the original description of Dolenja vas comprises only three pages, that of Ribnica eleven, and the description of Sodražica no fewer than fifteen, on top of which it even includes a finely drawn map of the vicariate, with delineated boundaries, as well as sketches of churches, castles and villages. Each topographical description of a place gives an account of parish boundaries, soil fertility, climate and industries that provided the local population a source of income and livelihood. In addition to woodenware, an industry typical of the area, references are also made to pottery, agriculture and fur trade, which had by then already been extinguished. People evidently lived in great poverty and suffered from nutritional deficiencies, as their diet was principally based on potatoes, which they consumed on working days, three times per day. In the case of Sodražica, the vicar conducted an interesting and amusing analysis of the origins of the place name by associating with the former salt trade, the notion of sodrga (Eng.: lowlife), and even Sodom. All authors provided rather scathing character portrayals of the inhabitants, describing them as deceitful, selfish, thoughtless, etc., which is not so surprising, considering the moral rigorism that pervaded the Church at the time. The descriptions provide the history of pastoral outposts and churches, as well as extraordinary events such as the Uskoks' attacks on Sodražica (1759), a church fire in Sodražica (1795) and Ribnica (1778), the construction of the church at Dolenja vas (1814), and the desecration of that in Sodražica (1813). The text on Sodražica also encompasses a description of the branch parish of Gora and a transcription of documents on the pilgrimage church at Nova Štifta which adds new insights to what is already known. The lists of priests were com-

piled based on available documents. Also described is the beginning of education in three places. Finally, what further makes these descriptions veritable gems

of local history is the abundance of data that cannot be found anywhere else, as well as the strikingly vivid and interesting accounts.

Ribnica v začetku 20. stoletja (Zbirka razglednic Muzeja Ribnica, inv. št. 654).